

Det kvindelige arbeide

Taler

Hagbard Emanuel Berner

1 Der spørges saa tidt:

"Hvorfor er kvinderne udestængte fra en saa stor mængde erhverv, som de dog har kræfter og evner til at kunne drive ligesaavel som mændene?"

5

"Og hvorfor faar kvinderne saameget lavere betaling for sit arbeide end mændene?"

Kvindesagen rummer, som man strax ser, ogsaa sit arbeiderspørgsmaal.

10

Det er ogsaa for kvindernes vedkommende spørgsmaal om retten til arbeide og om de økonomiske love, der regulerer arbeidets pris. Det er spørgsmaal om en ny halv menneskeheds tilværelsesvilkaar. Det spørges, om ikke friheden til efter evne at søge det arbeide, hvorved individet bedst sættes i stand til at hævde sin økonomiske existens og sin personlige selvstændighed, bør være den samme for kvinden som for manden? Om retfærdigheden kjender noget forskjelligt lønningsregulativ for det samme dagsværk, eftersom det er kvinder eller mænd der har præsteret det? Om den sætning, at "arbeidet adler", kun gjælder det ene kjønn, eller om den kvindelige karakters "adel" kan være nogen ligegyldig? Om udviklingen af den økonomiske selvstændighed, der er kilden til en af de høieste moralske følelser: agtelsen for sig selv og andre, kan være nogen ligegyldig? Med et ord: om samfundenes økonomiske og moralske fremskridt kan gjøres, uden at ogsaa kvinderne er med i dem?

25

Det er jo ikke bare kvindernes interesse, det her gjælder. Samfundet er paa det dybeste interesseret i disse spørgsmaal. Thi samfundet kan ikke længer undvære kvindens økonomiske kraft, paa samme tid som det ogsaa trænger hendes moralske kraft for, som Buckle siger, at mildne tidens stærkt udviklede materialisme.

Desuden: Den stilling, kvinden indtager i familien, den indflydelse, hun som hustru, moder og opdragerinde øver paa den slægt, som er, og den, som kommer, bidrager kun til at gjøre dette kvindelige arbeidsspørgsmaal saameget mere brændende.

Lad os først kaste et blik paa det arbeidsfelt, der er overdraget kvinderne, og dernæst undersøge deres kaar samt grundene til, at de er, som vi forefinder dem.

Den "arbeidets deling", som i et primitivt samfund finder sted mellem mand og kvinde, er naturligvis væsentlig bestemt ifølge den "stærkeres ret": mandens ret.

Hermed er det ikke netop sagt, at den stærkere; manden altid har baaret paa sine skuldre det tyngste arbejde, og at kvinden, som den af naturen svagere, har faaet sig overdraget det, der kræver den mindste legemlige styrke. Der har været tider - og desværre er nok ikke alle spor af disse barbariets tider endnu overalt forbi, selv i vort eget og andre civiliserede samfund - da manden i kraft af sin styrke tvang den svage kvinde til netop at forrette det besværligste og haardeste arbejde. Han - skabningens herre - betragtede jagt, ridderspil o. s. v. som den eneste for ham værdige syssel, medens kvinden maatte slæbe jagtbyttet hjem eller forrette andet trællearbejde. Kvinden var slavinde og som saadan en ting udenfor alle baade borgerlige og moralske loves eller vedtægters beskyttelse.

Men den store grænselinie mellem mandens og kvindens arbeidsfelt er dog af naturen selv draget saa bestemt efter styrkeforskjellen, at det ikke kan forundre, at man i det store og hele, altid og overalt finder, at "det svage køn" er bleven henvist til det saakaldte lettere arbejde - hvilket gjerne kan være noget helt andet end det arbejde, som det er lettest at livnære sig ved.

I almindelighed finder man jo fra gammel tid kvinderne sysselsat fortrinsvis med husets gjerning. Rokken blev endog romantikens attribut til den sande kvinde, den dydige husmoder, og rokketidens idealer holdes, som man af vore dages kvindesagsstrid ser, endnu i uformindsket hæder og ære af en og anden gammel parykblok i vor presse. Spinding, vævning, strikning, madkogning og fjøsstel var det, som ligetil den nyere tid ved siden af det lettere gaardsarbejde udgjorde den kvindelige befolknings væsentlige syssel hos os som hos de fleste europæiske folk. Læsning eller studier var ikke manges sag, fremforalt ikke mange kvinders.

70 Rokken er imidlertid forsvunden. Der er foregaaet en husrevolution rundt om "i borg og hytte". Dampen har holdt sit indtog og som med en tryllestav forandret den huslige gjernings karakter. Maskinerne besørger saa ulige meget billigere og bedre den spinding, vævning og strikning, kvinderne før besørgede. Man kan faa kjøbt klæderne fix og færdige hos klædesfabrikanten, pølserne, 75 kjødkagerne og børsaften helt eller halvt færdig paa dampkjøkkenet eller hos hermetikfabrikanten o. s. v. I melkestellet og ystningen og smørkjerningen er det paa vei til at gaa ligedan. Der reiser sig for hver tid flere smørfabrikker, og der udvikler sig for vore øine et meierivæsen, som afsætter de gamle budeier og sætter "schweizere" og maskiner i stedet.

80

Kort og godt: En mængde af de kvindelige hænder, som under ældre tiders forhold havde nok at gjøre rundt om i husene, er nu ved omstændighedernes magt blevne arbeidsledige.

85 Mændene har for det første bemægtiget sig det arbeidsfelt, som er deres med styrkens ret, og dernæst ogsaa en god del af det, hvor det kommer mere an paa færdighed og nethændthed, og som før var saagodtsom kvindeligt særeie.

En stor del af den kvindelige arbeidskraft maa saaledes opsøge sig nye markeder. 90 Og naar kvinderne saa, fordrevne fra sin mødrenejord, fra sit husstel, søger sit livsophold som lærerinder ved skoler, sættersker ved bogtrykkerier, arbeidersker ved væverierne o.s.v., da klager mændene over kvindernes forskrækkelige paatrængenhed, over indtrængen paa deres enemærker, over den urimelige konkurrence med deraf følgende daling i arbeidslønnen og deraf atter følgende 95 vanskelighed for mændene i at stifte familie og sørge for den. Og saa lyses der da til slut gjernest en saftig velsignelse over denne fordærvelige "kvindesag", som ophidser kvinderne til endnu mere fordringsfuldhed og formelig organiserer dem til en magt.

100 Denne klage over at kvinderne tager brødet fra manden ligner ikke saa lidet den klage, som ulven i fabelen opløftede over lammet. Men klagen er ikke alene uretfærdig, den er ogsaa i økonomisk henseende ubeføiet. Thi hvad der tabes paa den ene kant ved arbeidslønnens nedsættelse, vindes jo ind igjen paa den anden ved billigere pris paa de varer, producenten til vederlag kjøber eller 105 tilbytter sig, og endelig er det jo ligesaa klart, som at $1 + 1$ er lig 2, at kvindernes deltagelse i arbeide og erhverv saalangt fra vanskeliggjør stiftelse af familie, at den tvertom maa gjøre det lettere.

110 Sammenpresset paa et snevert rum, som saaledes kvinderne er blevet ved
mændenes indtrængen paa de gamle kvindelige enemærker, forværres deres
stilling endnu i høj grad derved, at antallet af voxne kvinder er saa meget større
end af mænd (af Norges befolkning er der 4 pCt. flere kvinder end mænd), og
115 endelig derved, at den kvindelige undervisning, baade den theoriske og den
praktiske, er saa forsømt, at kvinderne midt i den dobbelt trykkende
konkurrence ovenikjøbet fortrinsvis ser sig henvist til det enkleste arbeide, der
stiller mindst krav paa kundskaber eller færdigheder og derfor selvfølgelig ogsaa i
regelen vil være mindst betalt.

120 Statistiken viser os kanske tydeligst, hvorledes kvinderne hos os er fordelt i de faa
erhvervsgrupper, hvori den har opdaget og opført dem.

Af voxne kvinder finder vi henimod halvdelen (47 pCt.) opførte som gifte og af
de gifte størstedelen (44,5 pCt.) opførte som "husmødre uden anden
125 beskæftigelse". "Uden anden beskæftigelse" end husmoderens vil dog ikke sige
det samme som at vedkommende er "uden beskæftigelse" eller kun beskæftiget
i barnekammeret. Aa nei! De allerfleste norske husmødre er sysselsatte paa det
almindelige næringslivs omraade og deltager i gaards- og andet grovt arbeide.
Skatteloven af 1882 forudsætter derfor ogsaa som regel, at hustruen ikke
130 ligesom børnene regnes som en forsørgelsesbyrde, der skaffer manden
nedsættelse i skatten. Det almindelige ord er jo ogsaa at "konen er som halve
formuen". Men under den hos os endnu bestaaende strenge fællesbo-ordning
har dog hustruen mindre opfordring til ved eget arbeide eller virksomhed at
lægge noget til formuen end der, hvor de humanere love har respekteret
135 hustruens myndighed og ret til at have og erhverve eiendom for sig selv. Den
bestaaende lovgivning øver i saa henseende kanske større indflydelse paa vort
lands økonomiske forhold, end mange aner.

Af de gifte kvinder er der kun 2 ½ pCt., som er sysselsat i de saakaldte
140 "smaaindustri" (strikning, haandvævning o. s. v.). Selvstændig næring drives
altsaa kun meget lidet af vore hustruer.

Saa kommer vi til de ugifte kvinder, - "uforsørgede" kaldes de ofte. Her møder vi
altsaa flerheden af vore voxne kvinder. Hvorledes er nu deres kaar?

145 Først har vi tjenestepiger (omtrent 18 pCt. af den voxne kvindelige befolkning)

og 99.000 "hjemmehørende døtre og familemedlemmer, der hjælper til i huset" (henimod 16 pCt.).

150

Hvad tjenestepigerne angaar er deres lod vel i regelen daarligere, end den burde være. De har liden løn og meget arbeide. Der er hos os ingen eller saagodtsom ingen skoler eller anstalter, hvor de kan lære det kogestel, barnestel etc., som kvindesags-bevægelsen andetsteds har faaet i gang og hvorfra ialfald en del af dem kan gaa ud med kundskaber og færdigheder, som kan skaffe dem høiere løn, og som kan lette de økonomisk bedre stillede husmødre i deres ofte altfor tungvindte husholdning. Mon der ikke ogsaa for "Norsk Kvindesags-Forening" her skulde være en rig og taknemlig mark at arbeide paa?

160 Og saa disse "hjemmeværende døtre og familiemedlemmer, som hjælper til i huset". Hvilken trist lod frister ikke mange af disse! I ægteskabet finder de ingen forsørgelse. De har ofte intet lært, som sætter dem i stand til eget erhverv; eller de er opdragte i den opfatning, at "arbeidet" er noget for "simpelt" for dem. Og saa optages de i sin økonomiske vanmagt hos en eller anden familie til et slags forsørgelse, som nok tidt er til sorg baade for dem selv og husets vedkommende. 165 Hvor forholdsvis langt selvstændigere er ikke - siger en forfatter - den fabrikpige, som af sin tarvelige ugeløn kan afse lidt til fornøielse end den, som maa bruge alle slags kunster for at pumpe papa eller onkel for penge til en theaterbillet?

170 Endelig træffer vi en gruppe ugifte kvinder, som i statistiken kaldes "selvstendige næringsdrivende". Det er kvinder, som for egen regning driver jordbrug, handel, haandverk, smaaindustri, herbergering o.l. Men det er ikke saa svært mange af dem, kun 39.000 eller lidt over 6 pCt. af de voxne kvinder.

175 I denne forbindelse kan ogsaa nævnes 26.000 "arbeidersker" (4 pCt.). Anfører jeg saa videre, at af arbeiderne i industriens tjeneste udgjorde ved udgangen af 1879 kvinderne kun 13 2/3 pCt. (hvoraf 1 2/3 pCt. under 15 aar), medens antallet af de kvindelige arbejdere f. ex. i vort naboland Sverige var over 20 pCt. og i England og Tyskland 25 til 30 pCt., saa haaber jeg at have godtgjort som 180 berettigelse til den paastand, at det kvindelige arbeide hos os ikke staar paa noget særdeles høit standpunkt.

Dog mangler vi ingelunde heller hos os vidnesbyrd om, hvilken uhyre kraft det kvindelige arbeide repræsenterer. I det for forretningslivet gunstige femaar 185 1871-75 steg antallet af voxne kvindelige fabrikarbejdere med hele 64 pCt. (de

mandlige fabrikarbeidere steg i samme tidsrum kun med 38 ½ pCt.). Og da saa igjen de daarlige tider indtraadte og arbeidsafskedigelserne paafulgte, er det kvinderne, som holder sig og arbeidet, fortrinsvis spinde- og væveri-industrien, oppe. Antallet af de kvindelige arbeidere sank nemlig i de 4 følgende aar kun med 1 ½ pCt., medens for mændenes vedkommende antallet sank med 8 pCt. Det er ogsaa en kjendt erfaring fra de store industrilande, at det ofte er den kvindelige arbeidskraft, man maa stole paa skal bære en forretning frelst ud af krisernes brænding.

Lad os altsaa ikke bare tro, at her i Norge er der intet for eller med det kvindelige arbejde at gjøre! Og lad os heller ikke tro, at "kvindesagen" bare er noget for den saakaldte "kulturkvinde", og at folkets masser af kvinder ikke kommer den ved! Tvert om! Demokratisk, som kvindesags-tankens i sin bund og grund er, kan den ikke nøie sig med de seire, der er vundne ved at have aabnet universitetets haller for den enkelte, som anlæg og lykkeligere omstændigheder har givet leilighed til at studere eller betræde embedsbanen. Dens kraft skal netop vise sig i forkyndelsen af frigjørelsens evangelium for massen af folkets kvinder. Den skal i vort industriens aarhundrede bl.a. føre de store kvindelige arbeiderkolonner til seier paa industriens mark.

Naturligvis er ogsaa adgang til universitetet og de offentlige skoler en stor ting. Det er klart, at for hver ny undervisningsanstalt, der aabnes for kvinden, aabnes der ogsaa nye erhverv for hende.

Vore kvindelige realister, filologer, læger eller jurister vil visselig finde sig virksomhedsfelter hos os som i andre lande, hvor deres dygtighed har banet dem veien f. ex. til stillinger som professorer, hospitalsforstandere o.s.v. Man har jo ogsaa seet kvinder udgaa fra handelsgymnasiet for at overtage poster som bogholdersker og kasserere. Med tiden vil vel ogsaa større handelsforretninger eller andre praktiske foretagende drevne af kvinder med merkantil eller teknisk indsigt og dygtighed og med raadighed over kapital, saaledes som i andre lande, ogsaa blive mindre sjeldne paa vore nordlige breddegrader. Siden middelskoleexamen for faa aar siden ogsaa blev gjort tilgjengelig for kvinder, er den bleven gennemgangsledet for en ikke saa liden flok kvinder til ansættelse i forskjellige private, kommunale eller offentlige stillinger.

Det er heller ikke mange aar, siden tandlægeexamen blev taget af den første kvinde, og nu praktiserer der allerede med held flere kvindelige tandlæger rundt

om i landet. I det hele ser man jo nu kvinder i stillinger, som man før ikke
lettelig tænkte sig varetagne af andre end mænd. Man gjør endog stundom den
erfaring, at stillingerne varetages bedre af kvindehænder. Kvinderne har mer
sands for orden, og de udmærker sig ved sin paalidelighed og
230 samvittighedsfuldhed. Saaledes gaar det til, at man nu finder kvinder ansatte i
banker, biblioteker, regjeringskontorer o.s.v., o.s.v.

Vi har 42 postaabnersker, 17 telegrafbestyrerinder og 73 telegrafistinder ved den
offentlige telegraf foruden en hel del ved jernbanerne ansatte telegrafistinder.
235 Som kunstnere, literater og deslige finder jo ogsaa nogle faa kvinder et erhverv
her i vort fattige land.

Et af de erhverv eller stillinger, kvinderne har opnaaet, fortjener dog endnu lidt
nærmere omtale, nemlig stillingen som lærerinde. Den ligger moderkaldet saa
240 nær. At kvinden har krav paa "dette erhverv i en selvstændig, for hende naturlig
og nærliggende og for samfundet gavnlig virksomhed", indrømmede da ogsaa
med god ret skolekomiteen paa storthinget i 1869 i sin indstilling angaaende den
lov som først gav kvinder adgang til fast ansættelse i vor folkeskole. Men uagtet
lærerinders ansættelse af lovgiverne selv betegnes som "naturlig, nærliggende og
245 for samfundet gavnlig", maa man bare ikke tro, at lærerinden med ét sprang
fuldt rustet frem af vore lovgiveres pander. Dette "naturlige, nærliggende og
samfundsgavnlig" har meget længe fremstillet sig som unaturligt, fjerntliggende
og farlig, og historien om kvindens indpas i vore skoler illustrerer paa en
udmærket maade, hvor tungt det overhovedet virkelig kan være at faa en saa
250 naturlig, nærliggende og samfundsgavnlig bevægelse som kvindesagen til at gaa
ind i folks begreber, og hvor seig fordommenes magt dog ofte kan være.

Først ved kjøbstads-skoleloven af 1848 havde lærerinderne faaet adgang til
folkeskolen - det vil sige til dens pigeafdeling. I gutteafdelingen maatte de aldeles
255 ikke komme, og selv i pigeafdelingen ikke videre end til "haandgjernings"-
undervisningen. Det var ogsaa først i februar-revolutionens aar, man tog saa
stort mod til sig, at man virkelig vovede sig til at slippe kvinder indenfor
skoledøren. - Det var ikke at vente, at man paa længe skulde vove sig længer.
Folkeskoleloven for landet af 1860 var dog omsider saa dristig, at den gløttede
260 lidt mere paa døren og lod lærerinderne slippe ind i "smaabørnsskolerne" og som
"hjælpelærere i kredsskolerne". Men videre maatte de ikke komme! Det var et
svare stræv for at naa saa vidt. Der opstod profeter nok, som spaaede ilde i den
anledning. Selv i 1869, da man havde bedre greb paa, at skolegjerningen var en

265 naturlig og samfundsgavnlig gerning for kvinden, vovede man endnu ikke
tinder skriget - "skriget dominerer os i grunden" - at gaa videre end til at tillade
ansættelse af lærerinder i pigeskolen og i de lavere gutte- og fællesklasser. Der
skræmtes endnu med, at gutterne ikke vilde møde i skolen under dette nye
skjorteregimente! De havde for megen æresfølelse til at ville lade sig lære noget af
270 en lærerinde o.s.v.!

Og havde det ikke været for pengenes klingende argumenter - "skillingernes
almagt" - havde vi kanske endnu den dag idag i vore skoler maattet undvære den
arbeidskraft, som har bidraget saa mægtig til at hæve dem til et høit trin og til at
275 sprede oplysningens velsignelse blandt vort folk. Men man kunde faa en
lærerinde til at gjøre samme arbeide som en lærer, men for den halve pris eller
mindre. Tænk hvilken besparelse det var. Disse lærerinder, som man helst vilde
have væk, fik man dog altsaa forsones sig med, siden de kunde faaes for saa godt
kjøb. - Og saaledes er det da gaaet til, at det er lykkedes efter megen kamp - en
280 kamp, hvori ingeniørkaptein C. C. Lund (nu toldskriver i Bergen) i sin tid har
taget en saa hæderlig del, - at faa aabnet for vore kvinder en arbeids- og
erhvervsmark, som for dem er meget "naturlig og nærliggende paa samme tid,
som den fra statens standpunkt visselig maa karakteriseres som
samfundsgavnlig".

285 Ved Kristiania almueskoler var i 1880 ansat 80 lærere og 204 lærerinder. Siden
lærerinde-examenernes begyndelse i 1876 havde ifølge den sidst offentliggjorte
officielle statistik indtil 1881 230 kvinder underkastet sig examen i den høiere
grad og 559 i den lavere. Samtidig opgives antallet af lærerinder ved almueskolen
290 paa landet fra aaret 1875 til 1881 at være steget fra 54 til 140, hvoraf med
lærerinde-examen i 1881 104 mod 8 i 1875. I byerne sees antallet i samme
tidsrum at være steget fra 258 til 438. En større del af de udeksaminerede
lærerinder ansættes ved vore private skoler, navnlig pigeskoler, eller som
huslærerinder hos familier paa landet. Desuden afholdes, uden statsbidrag og
295 statskontrol, ved private pigeskoler (navnlig Nissens i Kristiania) theoretiske og
praktiske kurser for uddannelse af lærerinder især til huslærerinder og for de
høiere pigeskoler.

Skolegjerningen har saaledes baade forholdsvis tidlig og stærkt vinket vore
300 kvinder og skaffet saamange af dem et erhverv og en selvstændig stilling. Og
mere end det: Idet skolegjerningen krævede kundskab, stedse mere kundskab,
vistes ogsaa kvinderne stærkere hen til den sætning "kundskab er magt" og de

opnaaede tillige herved en social anseelse, som igjen er bleven og fremdeles skal
305 blive udgangspunktet for nye seiervindinger for kvindesagen.

Men hvor langt er det dog endnu ikke fra, at kvindens kald for lærergjeringen
er fuldt udnyttet! Endnu er alle vore høiere offentlige skoler stængte for kvinder.
Men langt borte er forresten neppe den tid, da man vil faa se kvinder i de høiere
310 læreanstalter. (I Sverige har man jo allerede en kvindelig professor i matematik
og en kvinde, som med udmærkelse har taget doktorgraden ved universitetet).
Hellerikke kan det vel vare længe, inden ogsaa de kvinder, som vil uddanne sig
for lærerindegjeringen ved vore folkeskoler, faar den samme frie adgang til
seminarie-undervisning, som altid har været indrømmet deres mandlige
315 konkurrenter.

Men det viser sig paa skolens som paa andre omraader, at det ikke er saa let at
vinde nye erhverv for kvinden som at tabe selv dem, hun længst har haft en
forret til, og at der overhovedet er færre erhverv aabne for kvinden, end der
320 kunde og burde være.

Ofte er det kun fordom og det baade hos kvinderne selv og hos mændene som er
i veien. Men ligesaa ofte er det mangel paa kundskab, som sætter kvinderne
tilbage i konkurrence, idet hidtil næsten alle vore theoretiske og praktiske
325 undervisningsanstalter har været privilegerede eller monopoliserede for
mændene.

Men forover gaar det. Kvindens arbeide anerkjendes mere og mere baade som en
ret og som en pligt saavel fra individets som fra samfundets standpunkt.
330

Og det er særlig en magt, som her jevner veien med kjæmpekraft. Det er
naturmagten. Idet nemlig i vor, dampens og elektricitetens tid, maskinkraften
mere og mere er bestemt til at afløse den menneskelige muskelkraft, bliver den
større legemskraft mindre efterspurgt og derimod paapasselighed og kyndighed
335 en mere efterspurgt vare. Herved stilles saaledes mand og kvinde mere lige paa det
store arbejdsmarked. Kvindens kaar forbedres.

Den anden del af det kvindelige arbeidsspørgsmaal er den, som handler om
misforholdet mellem den løn, der bydes mand og den, der bydes kvinde.
340

Det er ikke den mindst vigtige del.

345 Thi det, som mest bestemmer et menneskes skjæbne i verden, er jo væsentlig hans dagløn.

Det er daglønnens størrelse, som bestemmer hvad mand og kvinde og børn skal æde og drikke til frokost, middag og aften, hvad slags hus de skal bo i, hva slags klæder de skal slide, hvad maal af selvstændighed, oplysning og aandeligt velvære
350 de skal leve i.

Daglønnens størrelse indvirker saaledes ogsaa paa evnen til at stifte familie og derved igjen ganske væsentlig paa samfundets hele moralske forhold. Efter arbejdslønnens stigen og falden stiger og falder saaldes ogsaa tallene i sygdoms-,
355 prostitutions- og forbrydelsesstatistiken. Kort sagt: Daglønnen har en megtig bestemmende indflydelse paa menneskets hele vilkaar, baade dets moralske og dets fysiske.

Derfor maa ogsaa dagløns-spørgsmaalet blive et særlig fremtrædende
360 udgangspunkt for overveielserne angaaende kvindens skjæbne i nutid og fremtid.

Men det er med rette bleven fremhævet, at intet spørgsmaal er saa mangfoldig, saa vexlende og saa indviklet som dagløns-spørgsmaalet. Der er intet saa
365 afhængigt af stedlige og andre forhold.

Naar jeg taler om arbejdsløn, mener jeg ikke den løn som f. ex. en Kristina Nilsson, Pepita de Oliva eller Sarah Bernhardt o.l. oppebærer for sine præstationer. De tjener formuer ved en aftens koncert eller balletforestilling.
370 Men sligt ligger udenfor de almindelige økonomiske love. Ved arbejdsløn mener jeg altsaa den løn, som bestemmes ikke ved menneskenes fantasi, men ved det vanlige forhold mellem tilbud og efterspørgsel af arbejdskraft paa markedet.

375 Jeg har til belysning af de norske kvinders arbejdsløn søgt at samle nogle opgaver, som imidlertid er mere spredte og ufuldstændige, end de i forhold til emnets vigtighed og interesse burde være. Men den officielle statistik kjender desværre endnu ikke til noget kvindespørgsmaal, og jeg har været henvist til egne anstrængelser for at tilvejebringe et materiale som dog ikke kan skaffes fuldt
380 tilfredsstillende uden offentlig foranstaltning. Men i mangel af noget bedre faar

jeg komme frem med ialfald det bedst oplysende af, hvad jeg har kunnet samle.

Daglønningen for spinderiarbeidere opgives mig for aaret 1880 at have udgjort:

385

i Fredrikshald for mænd kr. 2,13 og for kvinder kr. 0,87,

i Kristiania for mænd kr. 2,45 og for kvinder kr. 1,25,

390

i Lillehammer for mænd kr. 1,45 og for kvinder kr. 0,80.

Opgaver fra spinderier i andre byer og i andre aar viser omtrent lige svingninger, ikke alene i mændenes og kvindernes lønningssats, men ogsaa i det indbyrdes forhold mellem begge køns lønningssatser.

395

For dagarbeide opgives lønnen mig i Kristiania til kr. 1,40 à kr. 2,00 daglig for mænd og kr. 0,60 à kr. 0,80 for kvinder. I tobaksfabriker for mænd kr. 1,60 à 3,00, for kvinder kr. 0,50 à kr. 0,80.

400

Se her nogle andre gennemsnitsopgaver fra Kristiania:

Bogtrykkersvende kr. 900 à kr. 1250 aarlig, sættersker (eller arbeidersker i uhrmager-, guldsmed- eller deslige haandværk) kr. 400 à kr. 660 aarlig.

Telegrafister kr. 1200 à 1400, telegrafistinder kr. 600 à kr. 1140.

405

(Telefonistinder kr. 600 aarlig). Lærere kr. 1600 à 3200, lærerinder kr. 800 à 900 (ved de høiere skoler indtil kr. 1200, ved privatskoler kr. 360 à kr. 960).

Tjenestegutter kr. 160 à kr. 300 og kost, tjenestepiger kr. 72 à kr. 160 og kost.

Tandlæger kr. 2000 à kr. 8000, tandlægersker kr. 1200 à 4000. De ved handelen sysselsatte kvinder tjener naturligvis forskjelligt efter deres høist forskellige

410

bestillings art; butikjomfruer lønnes med kr. 300 à kr. 700, bogholdersker og kasserersker kr. 560 à kr. 1000, ja enkelte endog indtil kr. 2000. Mange af de nu i Kristiania forretningslokaler, gjernest ved dørene, posterede kasserersker lønnes efter opgivende kun med kr. 40, ja lige ned til kr. 20 maanedlig og maa desuden ofte den hele dag sy eller brodere for udsalget. Den store sociale fare, som slige

415

lønningvilkkaar medfører, springer enhver i øinene.

Endnu værre er den talrige klasse af unge kvinder stillet, som er henvist til at søge sit livsophold ved naalen. Søm, hækling, broderi og i det hele reutlingearbeide kan uden vanskelighed faaes udført for en dagløn, der gaar ned

til kr. 0,60 à kr. 0,70 pr. dag, og endda faar dagen ofte strækkes langt over solnedgang. Maleren Krohgs billede: sypigen, som er sovnet ind, over baldamens silkekjole, medens de første solstraaler allerede trænger ind i det af hendes sluknende lampe mat oplyste tagkammer, er et gribende billede fra virkeligheden.

Gjennemsnitlig turde man komme det sande forhold nær, naar man siger, at kvindens løn i regelen er mellem $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{2}$ af mandens for samme arbeide. Men herfra er mange undtagelser.

Til sammenligning kan anføres, at i Kjøbenhavn sættes den aarlige arbeidsfortjeneste for voxne mænd sysselssatte i industrien til kr. 821 og i haandværk til kr. 714, medens den for voxne kvinder er henholdsvis kr. 338 og kr. 286. I Nordamerika er den gjennemsnitlige lærerløn for manden vel 79 dollars og lærerindelønnen vel 64 dollars.

I andre byer og lande er forholdet lignende.

Overalt er kvindens dagløn lavere end mandens.

Hvad er grunden?

Derom høres meget forskellige meninger selv blant de statsøkonomiske autoriteter, som har beskæftiget sig med at granske lovene for arbejdslønnens stigning og synken.

Den bekjendte statsøkonom og ligesaa bekjendte talsmand for kvindens ret, John Stuart Mill, søger i sine Principles of political economy bl.a. grunden i sædvanen. Fordomme eller samfundsforholdene har - siger han - for det meste gjort kvinden, socialt taget, til et "appendix" til manden og saaledes sat ham i stand til systematisk at tage løvens del af, hvad de begge tjener. Det kvindelige arbejdsmarked er ogsaa forholdsvis mere overfyldt (overstocked), fordi det er saa begrænset.

Dernæst gjør ogsaa Mill ligesom hans forgjænger Ricardo gjældende, at daglønnen retter sig efter, hvad det koster at leve. En kvindes dagløn skulde da blive saameget mindre end en mands, som hun spiser mindre og i det hele tatt kan bjerge livet med mindre. Dette er den bekjendte "jernlønningslov", som

460 Lassalle og socialisterne har rettet et saa voldsomt angreb paa. Hin lære om, at lønnen reguleres efter behovet eller det saakaldte existence-minimum, er ogsaa let angribelig. Menneskenes behov er meget vexlende; en kræver f. ex. kjød en gang i ugen, en anden nøier sig med kjødmat til helligdags, en spiser dobbelt saa meget som en anden eller trækker paa grund af legemlig svaghed kostbarere mad
465 og varmere klæder end andre. Men lønnen vexler ikke efter behovene. Tvert om: Det er ikke tæringen, som bestemmer næringen, men næringen, som bestemmer tæringen. Efter daglønnen retter sig ogsaa for en stor del behovet. Maven faar finde sig i knap kost, naar haanden lidet fortjener. Og man ser let, at grunden til, at kvindens dagløn ofte kun er 1/3 af mandens, maa stikke i noget andet end i
470 behovet, idet jo en kvinde behøver mere end 1/3 af den mad, en mand behøver til livsophold.

Det er forholdet mellem tilbud og efterspørgsel, som i almindelighed væsentlig bestemmer enhver vares pris. Det menneskelige arbejde er jo ogsaa forsaavidt en
475 handelsvare.

Men paa det marked hvor denne handelsvare tilbydes og efterspørges, er kvindernes stilling, som allerede oven berørt, ulige ugunstigere end mændenes. Mændene, som af naturen er de stærkeste, tager for det første for sig alene alt det
480 arbejde, som fortrinsvis kræver styrke. Kvinderne henvises derimod til det arbejdsfelt, hvor der kræves fortrinsvis færdighed. Men her er de ikke alene. Mændene er ikke her udelukkede fra konkurrencen. Og denne konkurrence er ikke indskrænket til saa ganske lidet omraade: Man ser jo f. ex. i udlandet i visse egne mænd saavel som kvinder søge sit livsophold ved broderi. Og skjønt færre
485 kvinder end mænd er henvist til at søge sit livsophold ved legemligt arbejde, er dog saaledes det kvindelige arbejdsmarked snarere udsat for at blive overfyldt paa grund af konkurrence ogsaa fra mændenes side.

Og af en dobbelt grund er kvinderne udsat for at trække det korteste straa i konkurrencen. Mændene har nemlig fuldt op af undervisningsanstalter (tekniske skoler, haandværksskoler m. v.), medens kvinderne faa eller ingen slige undervisningsanstalter har. Det er altsaa en høist ulige kamp. Kvinderne bliver derfor trængt tilbage og faar tage tiltakke med det sinipleste og mindst betalte arbejde. I bogtrykkerierne ser man dem f. ex. besørge "paalægningen", i
495 kramboderne eller fabrikkerne indpakningen o. s. v., der kun gjør smaa fordringer til skolegang, eller intelligens. Af dette følger to ting: Stor tilstrømning af kvindelige arbejdere til det simpleste arbejde og en endnu større

tendens til lav dagløn paa det marked, hvor kvinderne nødes til fortrinsvis at frembyde sit arbejde.

Der er derhos en egenhed ved den specifik kvindelige industri, som øver en stor indflydelse paa daglønnen. Søm, knipling, broderi o. desl. tillader nemlig ikke nogen videre anvendelse af arbejdsdeling eller af maskiner. Men en industri som maskinerne ikke faar indpas i, er en stilsands-industri. "Der er en livsens aand i hjulene", som det heter hos profeten, og dette ord er med føie anvendt paa dampmaskinen.

Og jo mere prisen paa en vare repræsenteres af arbejdslønnen for at frembringe varen, desto vanskeligere har prisen for at hæve sig. Men denne lov gjælder fortrinsvis om det særlige kvindearbejde som f. ex. broderi, kniplingsarbejde o. desl. Her er varens stof det mindre, men arbejdet det væsentligere. En smed kan derimod betale sine folk højere dagløn, hvis enten jernet falder i pris eller han har opfundet en forbedring i tilvirkningsmaaden, saaledes at han ved forøget omsætning kan tjene ind, hvad han maa give sine arbejdere i paalæg paa daglønnen. Man ser modsætningen.

Endnu et. Det hele offentlige stell, baade lovgivermagten, bevilgningsmagten og administrationen øver selvfølgelig ogsaa sin indvirkning paa arbejderne lønningsvilkaar. Men her er kvinden for det meste sat fuldstændig udenfor. De love og bevilgninger eller administrative forholdsregler, som berører kvinderne, er mændene suveræne over, og det er tilgiveligt, at mændene selv om viljen er god, dog ikke formaar fuldt ud at ramme kvindernes tarv i anliggender, som ligger dem fjernere. Det er bl.a. ogsaa derfor, at spørgsmaalet om kvinders stemmeret efterhaanden er begyndt at komme saa stærkt paa dagsordenen.

Men vil da denne ulighed i betalingen for det kvindelige og mandlige arbejde stadig vedvare?

Nei! Den vil visselig udjevnes i tidernes løb.

Civilisationen trænger mere og mere den raa styrke i baggrunden. Maskinerne afløser muskelkraften. Til at passe en maskine vil paa industriens omraade kvinden være ligesaa skikket som en mand. Det kommer her ikke an paa kraft, men paa paapasselighed og omtanke. Kvinden bliver saaledes ligestillet med manden. Grænselinien mellem det mandlige og kvindelige arbejde falder. Der

oprinder en ny tid, hvori det kvindelige arbeide mere vil komme til sin ret.

540 Tidsaanden begunstiger ogsaa i høi grad kravet paa, at der skal tages kraftig fat paa fremme af kvindernes hidtil saa forsømte undervisning. Der aabnes flere og flere skoler for kvinder og for hver skole saa at sige en port til nye arbeidsfelter.

545 Konkurrencen kvinderne imellem bliver saaledes mindre og deres adgang til konkurrence med mændene paa det store verdensmarked større.

Dertil kommer ogsaa, at der er et drag mod mere og mere at betale for stykket, i stedet for som før for dagen. Betalingen retter sig altsaa efter varen og ikke efter, om den, som har frembragt varen, er mand eller kvinde. Der bliver da ikke plads
550 for nogen forskjel mellem mand og kvinde.

I mange af væveri- og spinderi-distrikterne i den store industris lande har kvinderne allerede i længere tid tjent ligesaa meget som mændene. Ja man ser ogsaa undertiden, at kvindernes større nethændthed, raskhed, paapasselighed, samvittighedsfuldhed og ordenssands sætter hende i stand til at tjene mere end
555 mænd.

Og eftersom den store industri stadig gjør fremskridt, vil ogsaa kvinderne mere og mere delagtiggjøres i dens økonomiske fordele.

560 Men vil ikke den store industri ødelægge kvindens husflid eller haandarbeidet? Erfaringen fra andre lande svarer, at industrien har vist sig mægtig nok til at løfte ogsaa husfliden, idet den ved at aabne nye store afløbskanaler for det kvindelige arbeide befrier hjemmets arbeide fra en overvældende konkurrences tryk.

565

570 **Kilde**
Nasjonalbiblioteket

URI
<https://www.virksommeord.no/tale/det-kvindelige-arbeide>

575